

UNIVERZITET U NOVOM SADU POLJOPRIVREDNI FAKULTET

EKONOMIJA II

Uvod u makroekonomiju

Msc Danica Glavaš – Trbić

Novi Sad, 2021

I DEO: EKONOMSKI RAZVOJ DRUŠTVA

OSNOVNA EKONOMSKA PITANJA I RAZLIČITI EKONOMSKI SISTEMI

"Posao ekonomista je da pomognu društvu da sazna šta radi, da shvati moguće opcije, koristi i rizike s kojima se suočava".

Džems Tobin

- **Ograničeni resursi** prouzrokuju retke finalne proizvode i usluge, što primorava ljude na **izbor**.
- **Šta proizvoditi?** Odgovor zavisi od nivoa potreba u društvu, kao i od reakcije društva na različite potrebe. U razvijenim tržišnim zemljama, odgovor pruža **tržišni mehanizam**.
- **Kako proizvoditi?** Dobra i usluge mogu da se proizvode sa mnogo **različitih kombinacija dobara**. Odgovor zavisi od relativne raspoloživosti ili relativne retkosti različitih proizvodnih resursa u svakoj zemlji.
- **Za koga proizvoditi?** Pitanje **raspodele dohotka** rešava se na različite načine u različitim društvima.

Alternativni ekonomski sistemi

Ekonomski sistem-

- se sastoji od određenog skupa pravila, ciljeva i podsticaja, koji upravljaju ekonomskim odnosima između ljudi u društvu, praveći okvir za davanje odgovora na temeljna ekonomska pitanja.

Običajna privreda-

- uglavnom je bila zastupljena u prošlosti, iako se mogu i danas naći u nekim primitivnim civilizacijama. Rešenje problema šta, kako i za koga proizvoditi tradicionalno se prenosilo od starijih na mlađe.

U komandnim privredama-

- resursi su uobičajeno državno vlasništvo, kao na primer na Kubi ili u Kini. Problemi šta, kako i za koga proizvoditi rešavaju se donošenjem planova. Za komandno društvo karakteristična je **dominacija države**.

Tržišna privreda-

- Ex-post se rešavaju problemi šta, kako i za koga proizvoditi. Posredovanjem ponude i tražnje i na toj osnovi formiranjem cena, primoravaju se proizvođači da proizvode ono što je društveno potrebno.
- Većina savremenih privreda pripada **mešovitim privredama**, koja odgovore na temeljna ekonomska pitanja daju delom kroz tržište, delom državnim regulisanjem.

Različiti oblici privređivanja

- **Naturalna privreda-**

je oblik proizvodnje u kojoj proizvodi rada ne dolaze do potrošača putem razmene i tržišta, već ih direktno prisvaja i troši sam proizvođač ili drugi članovi zajednice kojoj pripada. Neposredna svrha je u zadovoljenju određenih individualnih i kolektivnih potreba.

- **Azijski način proizvodnje-**

je prirodni naziv za način proizvodnje prastarih orijentalnih despotija, koji se temelji na opštinskom vlasništvu zemljišta, koje se zajednički koristilo ili davalo u posed pojedinim porodicama, na osnovu podele materijalnog i duhovnog rada i na državnoj organizaciji koja je vodila javne radove oko regulisanja vodenih tokova i navodnjavanja.

- **Robna privreda** ili tržišna privreda
- je oblik društvene proizvodnje u kojoj proizvodi rada ne ulaze neposredno u potrošnju, već pristižu do potrošača preko **tržišta**, na osnovu razmene jednog proizvoda za drugi ili kupoprodaje proizvoda pomoću novca.
- u kapitalizmu robna privreda postaje **dominantan oblik privređivanja**.

Robna proizvodnja je prošla i prolazi kroz tri osnovne faze:

1. **Prosta ili sitna robna proizvodnja**
2. **Kapitalistička robna proizvodnja**
3. **Socijalistička robna proizvodnja**

Ekonomski ciljevi savremenog društva

Mikroekonomski ciljevi:

- Ekonomska efikasnost
- Pravedna raspodjela
- Ekonomska sloboda

Makroekonomski ciljevi:

- Privredni rast
- Puna zaposlenost
- Stabilnost cena

Ekonomska efikasnost

- proizvoditi dobra i usluge što je moguće jeftinije, imajući na umu oportunitetni trošak, a s druge strane izbor najpoželjnije kombinacije outputa.
- Ekonomska efikasnost se izražava kao proizvodna efikasnost i alokativna efikasnost.
- **Proizvodna efikasnost**
uključuje odgovor na pitanje kako proizvoditi uspešno, tj. proizvoditi dati iznos dobara i usluga pri najnižem mogućem oportunitetnom trošku, što znači uz najmanje rasipanje resursa.
- **Alokativna efikasnost**
znači takvo alociranje resursa između svih mogućih kombinacija dobara i usluga kako bi potrošači dobili proizvode koje najviše žele, što znači maksimizirati zadovoljstvo potrošača.

Pravedna raspodela

- Pravednost u ekonomiji zavisi od onoga ko je posmatra. Za mnoge je pravednost jednaka raspodeli dohotka i bogatstva.
- Nema ekonomski pravedne raspodele. O pravednoj raspodeli može se govoriti samo ako se omogući svim ljudima podmirivanje osnovnih potreba.

Ekonomska sloboda

- Ona označava pravo na vlastite proizvodne resurse i njihovu upotrebu shodno reakcijama na ekonomske podsticaje, kao i vlastitim sklonostima i preferencijama.
- Bez ekonomske slobode ne može se zadovoljiti interes pojedinaca.
- U tržišnoj privredi ekonomska sloboda znači da pojedinci slobodno kupuju, prodaju, organizuju, proizvode i troše uz relativno malo uplitanja pojedinca ili države.

Privredni rast

- Cilj privrednog rasta je podići životni standard, meren dohotkom ili outputom po stanovniku.
- U suštini postoje **tri načina postizanja privrednog rasta:**
 1. proširenje prirodnih resursa,
 2. razvoj tehnologije koja omogućuje veću produktivnost resursa,
 3. povećanje kapitalnih resursa većom proizvodnjom kapitalnih dobara.

Puna zaposlenost

- **Nezaposlenost** znači da neki od retkih resursa nisu u potpunosti upotrebljeni.
- Kao rezultat pojavljuje se zauvek izgubljeni output koji smanjuje bogatstvo društva.
- Stoga nezaposlenost, osim problema koji stvara pojedincu i domaćinstvu, takođe prouzrokuje društvene gubitke.

Stabilnost cena

- je od posebne važnosti jer su cenovni signali glavni mehanizam za organizovanje proizvodnje i razmene u tržišnim privredama.
- **Nestabilnost cena** stvara zbrku među podsticajima, odnosno signalima i čini loš privredni ambijent za dobre poslovne odluke.

Ekonomski ciljevi se mogu predstaviti i na sledeći način:

- **Mikroekonomski ciljevi:**
 - **Ekonomska efikasnost:** Proizvodnja maksimalnog outputa zadatim retkim resurcima (proizvodna efikasnost) i proizvodnja seta dobara koji potrošači žele (alokativna efikasnost);
 - **Pravedna raspodela:** Dostizanje pravedne raspodele dohotka i outputa između domaćinstava;
 - **Ekonomska sloboda:** Biti u mogućnosti proizvoditi i trošiti u skladu sa vlastitim preferencijama.
-
- **Makroekonomski ciljevi:**
 - **Ekonomski rast:** Pomeranje krive PPF (proizvodne funkcije) prema spolja (van);
 - **Puna zaposlenost:** Postizanje zaposlenosti svih raspoloživih resursa za proizvodnju;
 - **Stabilnost cena:** Održavanje prosečnog nivoa cena, bez rasta ili pada.

Istorijski razvoj ekonomskih sistema

- **Prvobitna zajednica**
- **Robovlasništvo**
- **Feudalizam**
- **Kapitalizam i socijalizam**

Prvobitna zajednica

- je naziv za prve ljudske zajednice, koje su omogućavale preživljavanje **sakupljanjem gotovih prirodnih plodova i lovljenjem divljih životinja.**
- Bila je to sakupljačka privreda.
- Karakterisalo je siromaštvo, nerazvijenost proizvodnih snaga, zavisnost čoveka od prirode.
- Zasnivala se na kolektivnom vlasništvu, prirodnoj podeli rada i podjednako raspodeli proizvoda.

Robovlasništvo

- je oblik organizacije društva zasnovan na privatnom vlasništvu, prisilnom radu robova, društvenoj podeli rada i državnom uređenju društva.
- Društvo se sastojalo od dve osnovne klase:
- **(a) robovlasnika**, koji su posedovali ogromna poljoprivredna imanja, zapošljavali na njima robove i prisvajali proizvode njihovog rada;
- **(b) robova**, koji su silom zakona i običaja bili vezani za jednog određenog robovlasnika, koji ih je mogao bezobzirno eksploatisati, drugima prodati, proterati, čak i ubiti.
- Privreda robovlasničkog društva uglavnom je bila naturalnog tipa, a zemljoradnja glavna privredna delatnost.

Feudalizam

- je društveno-ekonomsko uređenje koje se temelji na privatnom zemljišnom vlasništvu i eksploataciji kmetova od strane feudalaca.
- Osnovno sredstvo za proizvodnju je **zemlja**.
- Crkva i njena organizacija bili su jedan od najvećih feudalnih zemljoposjednika srednjeg veka.
- Na velikim feudima bila je zaposlena masa seljaka kmetova koji su se nalazili u ličnoj zavisnosti feudalaca. Feudalci su davali kmetovima na korišćenje svoje zemljište, a za uzvrat kmet je bio dužan da isporuči **feudalnu rentu** (radnu, naturalnu ili novčanu).

Kapitalizam

- je društveno-ekonomski sistem koji se temelji na privatnoj svojini sredstava za proizvodnju i eksploataciji prirodnih i ljudskih resursa od strane kapitala. Prvobitna akumulacija kapitala stvorila je temelje kapitalističkog društva (kraj XV i početak XVI veka).
- Kapitalistička proizvodnja je izrazito robna, tržišna. Ona povezuje delatnost hiljade proizvođača, razbila je uske patrijarhalne i lokalne okvire proizvodnje i potrošnje i ostvarila proizvodnju ogromnih razmera.
- Odnos između rada i kapitala, između radnika i kapitalista, osnovni je odnos proizvodnje kapitalističkog društva.

- Osnovne cilj ekonomske aktivnosti kapitaliste je **profit**, tj. njegova maksimizacija.
- **Profit** je višak, rezidualna veličina koja se dobije kada se od ukupnog prihoda preduzeća odbiju troškovi svih inputa ili proizvodnih faktora nekog dobra ili usluge.
- Pri tom je **profitna stopa** odnos između čistog godišnjeg profita preduzeća i angažovanog kapitala.
- Suština **zakona prosečnog profita** je u tome da kapitali srazmerno svojoj veličini pretenduju na srazmerno jednak udeo u celokupnoj masi viška vrednosti.
- Pored prosečnog (normalnog) profita kapitali mogu ostvariti i **ekstra profit**. To je profit iznad prosečnog profita, koji se može ostvariti ili podizanjem cena iznad nivoa cene proizvodnje, po osnovi monopolskog položaja, ili smanjivanjem cene koštanja (usled povoljnijih uslova proizvodnje).

Nastankom i razvojem kapitalizma otpočeo je proces **kapitalističkog preobražaja poljoprivrede**, odnosno transformacija tradicionalne u modernu poljoprivredu.

- Kapitalizam u svom razvoju prolazi kroz **više faza**, od kojih su najznačajnije tri razvojne faze:
- **manufakturni,**
- **liberalni i**
- **državni kapitalizam.**

U manufakturnom periodu (od sredine XVI do poslednje trećine XVIII veka) kapitalistička proizvodnja se odvija u manufakturnim radionicama, a glavni napredak je kooperacija većeg broja proizvođača, ostvarena u obliku podele rada.

Liberalni kapitalizam (traje do kraja XIX veka) je obeležen ne mešanjem države u privredni život i slobodnom konkurencijom u sferi proizvodnje i sferi prometa.

Monopolistički kapitalizam je faza dominacije monopola i svemoći finansijskog kapitala i finansijske oligarhije. Karakteriše ga imperijalizam i kolonijalizam.

- Od 1825. godine kapitalističke zemlje potresaju sve oštrije i dugotrajnije **ekonomske krize hiperprodukcije**. Njihova opšta karakteristika je drastična nesrazmera između odnosa proizvedenih dobara i mogućnosti njihove realizacije.
- Kapitalizam je u dosadašnjem razvoju odigrao **ogromnu ulogu u razvoju ljudskog društva** ali je ostavio i niz **ekonomskih problema**, kao što su: **siromaštvo**, ogromna nerazvijenost velikog broja zemalja u svetu, neproporcionalan razvitak svetske privrede, agrarna prenaseljenost, surova eksploatacija prirodnih i radnih resursa, porast kriminala, ekološka kriza, otuđenost čoveka, itd.

Socijalizam

- (franc. socialisme, prema lat. socialis-društven) je termin koji se pojavio gotovo istovremeno u engleskoj i francuskoj literaturi početkom 40-ih godina 20. veka.
- Ideja se u početku koristila kao obeležje onog političkog pokreta i onih socijalnih doktrina kojima je cilj ukidanje privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju i eksploatacija čoveka nad čovekom. Kasnije se taj termin sve više odnosi na novo društveno uređenje, koje se formiralo kroz tzv. socijalističke revolucije.

- Teorijski pravci socijalizma su:
 1. **Utopijski socijalizam,**
 2. **Reakcionarni socijalizam,**
 3. **Naučni socijalizam.**
- Pored navedenih teorijskih pravaca socijalizam se u praksi razvijao u tri smera:
 1. **realni socijalizam,**
 2. **socijalističko samoupravljanje (samoupravni socijalizam) i**
 3. **kineski socijalizam.**

Vitalnost kapitalizma i krah real-socijalizma

- Austrijski ekonomista **Fridrih fon Hajek** istakao je da se socijalizam zasnivao na pogrešnim pretpostavkama. Hajek je smatrao da su socijalisti precenili, tačnije pogrešno razumeli sam **razum** i da nisu uvideli ključni značaj **privatne svojine i trgovine** za nastanak i razvoj civilizacije.
- Iako je socijalizam bio sposoban da dostigne određeni nivo tradicionalne proizvodnje, krah ovog ekonomskog sistema prouzrokovala je **njegova nesposobnost da na adekvatan način modernizuje proizvodnju.**

- U pogledu prilagođavanja novim uslovima privređivanja nastalim na osnovu tehnoloških promena u drugoj polovini XX veka, **kapitalizam se dokazao kao mnogo fleksibilniji od socijalizma.** Kao ekonomski sistem, socijalizam je savršeno odgovarao prelasku iz poljoprivrednog u urbano industrijsko društvo, ali se ispostavilo da je nesposoban da odgovori zahtevima savremenog postindustrijskog sveta.
- **Slom realsocijalizma ne znači i slom socijalizma uopšte.** Prema Miltonu Fridmanu, "svaka zemlja u Evropi je najmanje upola socijalistička".

Agrarno, industrijsko i postindustrijsko društvo

- **Agrarno društvo**
- označava, najčešće, državu i privredu u kojoj je poljoprivreda dominantna delatnost, a pretežni deo stanovništva zaposlen u poljoprivredi. Veći deo izvoznih prihoda daju primarne delatnosti.
- **Angus Maddison**, vodeći ekonomski istoričar i teoretičar ekonomskog rasta, podelio je period od V do XX veka u četiri epohe:
 1. **agrarni period** (500-1500. godina),
 2. **napredni agrarni period** (1500-1700),
 3. **trgovinski kapitalizam** (1700-1820),
 4. **kapitalizam** (1820-1980).

- **Industrijsko društvo**

- je društvo u kome preovladava nepoljoprivredno stanovništvo, a pretežan deo njenog društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka potiče od industrijske delatnosti

- **Postindustrijsko društvo**

- je ekonomski razvijeno društvo u kome pod uticajem naučno-tehničke revolucije dolazi do takvih promena u radu i životu ljudske zajednice, koje oslobađaju čoveka od fizičkog rada i svakog drugog prevelikog bavljenja poslovima u neposrednoj materijalnoj proizvodnji. Širi se uslužni sektor, smanjuje se broj radnika, raste obrazovanje i uloga stručnjaka. Razvijaju se nove industrije korišćenjem i permanentnim revolucionisanjem visoke informatičke tehnologije.

- Prelaz u postindustrijsko društvo ubrzava se pronalaskom i sve većom primenom **robota i automata**. Mehanički rad potiskuje i nadomešta informatička, pronalazačka i istraživačka delatnost. Postindustrijsko društvo se često naziva i **informatičko društvo**, koje se temelji na informatičkoj revoluciji.
- **Informatička ekonomija** je privreda u kojoj informacije postaju glavni resurs privređivanja i najizdašniji činilac proizvodnje dobara i usluga
- U modernoj privrednoj organizaciji, utemeljenoj na mikroelektroskoj tehnologiji i prilivu informacija, **znanje postaje glavni proizvodni faktor**.

- MSc. Danica Glavaš – Trbić
- Kancelarija: Broj 26, V sprat stočarskog paviljona
- E-mail: danicagt@polj.uns.ac.rs